

Ганна Романова,
доктор педагогічних наук, професор,
заступник директора
з науково-експериментальної роботи
Інституту професійної освіти НАПН України,
<http://orcid.org/0000-0002-2388-6997>

ЕФЕКТ ІКЕА ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ АГЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА»

Анотація. У статті досліджується потенціал застосування ефекту ІКЕА як потужного інструменту цілеспрямованого розвитку агентності майбутніх докторів філософії зі спеціальності «Професійна освіта». Розглянуто структуру агентності (суб'єктність, проактивність, самозарадність) у контексті наукової підготовки. Аналізується, як інтеграція принципів особистісної залученості та самостійного конструювання у процеси проєктної діяльності сприяє формуванню якісних наукових досліджень та проактивної, відповідальної наукової позиції здобувачів освіти.

Ключові слова: агентність, суб'єктність, проактивність, самозарадність, ефект ІКЕА, майбутні доктори філософії, професійна освіта, проєктна діяльність, дисертаційне дослідження, грантова діяльність.

THE IKEA EFFECT AS A TOOL FOR DEVELOPING AGENCY IN FUTURE DOCTORS OF PHILOSOPHY IN THE SPECIALTY "VOCATIONAL EDUCATION"

Ganna Romanova,
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Deputy Director for Scientific and Experimental Work
of the Institute of Vocational Education
of the National Academy
of Educational Sciences of Ukraine

Abstract. The article explores the potential of applying the IKEA Effect as a powerful tool for the purposeful development of agency among future Doctors of Philosophy in the specialty "Vocational Education". The structure of agency (subjectivity, proactivity, self-efficacy) is considered in the context of scientific training. It is analyzed how the integration of the

principles of personal involvement and independent construction into project activity processes contributes to the formation of high-quality scientific research and a proactive, responsible scientific position of the learners.

Keywords: agency, subjectivity, proactivity, self-efficacy, IKEA effect, future Doctors of Philosophy, vocational education, project activity, dissertation research, grant activity.

Сучасна професійна освіта (ПО) перебуває під впливом глобальних викликів, які вимагають від науковців та педагогів не лише глибоких знань, а й здатності до проактивних дій та інновацій. Підготовка докторів філософії (PhD) за спеціальністю «Професійна освіта» вже не може обмежуватися лише засвоєнням знань та відтворенням академічних норм (OECD, 2018). Ключовим завданням стає формування агентності здобувачів – їхньої здатності свідомо та цілеспрямовано діяти, впливати на власне навчання, науковий шлях та, ширше, на розвиток професійної освіти, а не лише реагувати на зовнішні вимоги (Bandura, 2001). Саме агентність є рушійною силою, що перетворює дослідника на лідера освітніх змін.

Актуальність дослідження посилюється потребою у впровадженні таких педагогічних підходів, які забезпечують глибоку особистісну залученість та відповідальність здобувачів. У цьому контексті стратегічного значення набуває навчальна дисципліна «Проектна діяльність у професійній освіті», яка є однією із складових циклу дослідницької та академічної підготовки докторів філософії (PhD) в Інституті професійної освіти НАПН України (б.д.). Дисципліна викладається на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти та відноситься до обов'язкових дисциплін циклу загальної підготовки; вивчається на 2 курсі (3-4 семестри); формою підсумкового контролю є залік; обсяг становить 2 кредити ECTS (60 год.).

Метою вивчення навчальної дисципліни є формування у майбутніх докторів філософії компетентностей щодо розроблення та реалізації наукових і освітніх проєктів, зокрема, оволодіння методикою їх написання та управління ними, навичками залучення джерел фінансування наукових проєктів, підготовки проєктних пропозицій, формування міждисциплінарних проєктних команд, здійснення ефективного проєктного менеджменту та сприяння академічній мобільності науковців, а також розкриття методології, технології, організації та управління проєктами як інструменту планування, управління та реалізації завдань в освітньому процесі закладів професійної, фахової передвищої, вищої, післядипломної освіти. Її

ефективність у розвитку агентності майбутніх докторів філософії може бути значно підвищена завдяки використанню принципів поведінкової економіки, зокрема ефекту ІКЕА. Цей ефект дозволяє трансформувати традиційні академічні завдання в особистісно значущі проекти, що стимулюють проактивність та саморегуляцію як є невід'ємні складові якісних наукових досліджень.

Агентність у контексті PhD-підготовки – це фундаментальна характеристика науковця, що відображає його спроможність бути активним творцем свого наукового шляху, а не пасивним спостерігачем чи виконавцем. Структурно, агентність охоплює такі взаємопов'язані компоненти:

- суб'єктність як внутрішнє відчуття авторства та контролю над власним досвідом і діями, що дозволяє досліднику самостійно формулювати наукові питання, обирати напрями дослідження та визначати свою унікальну позицію у науковій спільноті;
- проактивність як здатність передбачати майбутні виклики та можливості, ініціювати дії та впливати на події, а не лише реагувати на них; проактивний дослідник шукає нові наукові парадигми, ініціює співпрацю та активно впроваджує результати своєї роботи.
- самозарадність (self-efficacy) як переконання у власній здатності успішно виконувати завдання та досягати цілей, почуття власної ефективності, що дозволяє долати перешкоди, вивчати нові методології та витримувати вимоги наукової роботи, навіть коли стикаєшся з невдачами.

Традиційні підходи до навчання часто не повністю розкривають потенціал для розвитку цих компонентів агентності, оскільки дисертаційне дослідження може сприйматися як сукупність зовнішніх, стандартизованих вимог. Однак, ефект ІКЕА, концептуалізований Нортонем, Мохоном (2012) та Аріелі (2019), пропонує потужний механізм для подолання цього. Він стверджує, що індивіди значно переоцінюють продукти, які вони створили власною працею. Перенесення цього феномена в освітній процес дозволяє розглядати навчальний проєкт не просто як завдання, а як особистісний «будівельний» досвід, який значно підвищує внутрішню мотивацію та суб'єктивну цінність результату.

Модернізація вивчення дисципліни «Проєктна діяльність у професійній освіті» досягається шляхом свідомого структурування навчального процесу за принципом «Навчання через конструювання» (*Learning by Creating*), що забезпечує органічний зв'язок між академічним навчанням та формуванням повноцінного науковця-діяча,

який має високий рівень агентності та спроможний здійснювати високоякісні наукові дослідження.

Технологія застосування ефекту ІКЕА для вивчення дисципліни спрямована на створення умов, коли здобувач відчуває себе творцем і автором наукового процесу, що безпосередньо розвиває його агентність та сприяє підвищенню якості наукових досліджень. Дисципліна «Проектна діяльність у професійній освіті» не є курсом із безпосереднього розроблення структури дисертації, що є прерогативою інших дисциплін та наукового керівництва. Однак вона перетворює саму дисертацію на складний науковий проєкт, яким аспірант вчиться ефективно управляти. Це сприяє підвищенню якості наукових досліджень через глибоке розуміння та особистісну залученість до кожного етапу.

Дисципліна, використовуючи принципи ефекту ІКЕА, допомагає аспіранту стати архітектором власного наукового проєкту. Замість того, щоб просто вивчати правила написання наукових текстів, здобувач самостійно конструює логіку свого дослідження, обирає та адаптує інструментарій, формує концептуальну рамку, спираючись на надані «компоненти» – наукові парадигми, інструменти збору та обробки даних, вимоги до наукової новизни та практичної значущості. Це забезпечує глибоке засвоєння інноваційних технологій дослідження, оскільки вони вивчаються не як абстрактні поняття, а як практичні елементи для будівництва власної, особистісно значущої дисертації. Отже, якість наукових досліджень зростає завдяки високій внутрішній мотивації, відповідальності та відчуттю авторства, що формується цим підходом.

Інтеграція проєктної та грантової діяльності є потужним каталізатором для розвитку агентності через формування низки критично важливих компетентностей (табл. 1).

Таблиця 1

Вплив технології застосування ефекту ІКЕА на розвиток компетентностей

Компетентості	Результативність розвитку
Саморегуляція та автономія	Використання гнучких методологій у плануванні дисертаційного дослідження дозволяє аспіранту ділити велику наукову мету на короткі ітераційні цикли, самостійно визначати пріоритети, управляти завданнями та нести відповідальність за кінцевий результат. Це формує стійке відчуття контролю над складним дослідницьким процесом, що є фундаментом автономної агентності

Ініціативність та лідерство	Самостійна розробка грантової заявки та управління власним науковим проєктом посилює лідерство та ініціативність. Аспірант не чекає вказівок, а сам стає рушієм власного розвитку
Критичне мислення та міжкультурна комунікація	Необхідність адаптувати складну наукову термінологію до вимог міжнародних фондів та партнерів розвиває критичне мислення під час вибору наукових напрямів та міжкультурну комунікацію для представлення своїх ідей глобальній аудиторії
Проектна компетентність	Аспіранти здобувають практичний досвід у формулюванні цілей, розробці планів, управлінні ресурсами та комунікаціями, опановують інструменти, які дозволяють не лише написати дисертацію, а й ефективно втілити її результати в реальні проєкти модернізації професійної освіти

Застосування ефекту ІКЕА в дисципліні «Проектна діяльність у професійній освіті» є високоефективним інструментом для розвитку агентності майбутніх докторів філософії. Такий підхід не тільки підвищує якість засвоєння матеріалу та формує проектну компетентність здобувачів, а й сприяє зростанню особистісної цінності їхніх наукових здобутків. Кінцевим результатом є підготовка висококваліфікованих докторів філософії, які відчують глибоку особисту причетність до розробки та впровадження власних наукових проєктів, що безпосередньо впливає на якість дисертаційних досліджень. Вони володіють повним арсеналом компетентностей для самостійної, інноваційної та впливової наукової діяльності. Ефект ІКЕА сприяє написанню дисертації як особистісного проєкту, що стимулює інновації, проактивність та стійку агентність у сфері професійної освіти, забезпечуючи її сталий розвиток.

Список посилань

- Аріелі, Д. (2019). *Передбачувана ірраціональність: Приховані сили, які визначають ваші рішення*. Клуб Сімейного Дозвілля.
Інститут професійної освіти. (б.д.). *Освітні програми*.
<https://ivet.edu.ua/osvitni-programy/>
- Bandura, A. (2001). Social cognitive theory: An agentic perspective. *Annual Review of Psychology*, 52, 1–26. DOI: 10.1146/annurev.psych.52.1.1.
<https://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev.psych.52.1.1>

- Norton, M. I., Mochon, D., & Ariely, D. (2012). The IKEA effect: When labor leads to love. *Journal of Consumer Psychology*, 22(3), 453–460.
<https://www.hbs.edu/ris/Publication%20Files/11-091.pdf>
- OECD. (2018). *The future of education and skills: Education 2030*. OECD Publishing. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgiclfendmkaj/https://d15k2d11r6t6rl.cloudfront.net/public/users/Integrators/5eb55a21-9496-46ce-8161-f092fc9def23/aaie/OECD%202030%20Position%20Paper%20SUMMARY%20%2805.04.2018%29.pdf